

Розділ 2

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ОСВІТИ ДОРΟΣЛИХ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ТА ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

УДК 374.7

Семен Гончаренко,
м. Київ

ДИДАКТИЧНІ АСПЕКТИ ОСВІТИ ДОРΟΣЛИХ

Науково-технічна революція владно диктує свої закони, чітко й однозначно формулює свої вимоги до особистості, до її освіченості, інтелектуального й духовного розвитку. На початку ХХІ століття різко зросли вимоги до освіти дорослих, до задоволення духовних і освітніх потреб осіб, зайнятих самостійною професійною діяльністю. Необхідність посилення уваги до освіти дорослих обумовлена динамікою соціального і науково-технічного прогресу, швидкими змінами в змісті й технології праці і громадській діяльності людей, збільшенням вільного часу, і таким чином, можливостями його раціонального використання. Значення освіти дорослих сьогодні посилюється здійснюваною структурною перебудовою економіки і обумовленою цим необхідністю перекваліфікації і перенавчання значної кількості осіб працездатного віку, а також активним включенням багатьох громадян в громадсько-політичне життя, яке почалося у другій половині 80-х років в умовах демократизації суспільства.

З урахуванням інтересів і вікових особливостей дорослих в кожній країні складається і функціонує своя система освіти дорослих – система спеціалізованих установ загальної і професійної освіти, культурно-освітніх, дозвільних установ тощо. Відомий дослідник проблем неперервної освіти французький вчений П. Ленгранд твердить, що “майбутнє освіти...залежить від розвитку освіти дорослих”. Освіта дорослих сьогодні – органічна складова система освіти країни, її відносно відособлений підрозділ, основним

завданням якого є сприяння всебічному розвитку людини в період її самостійного життя. В цьому розумінні освіта дорослих є соціальним інститутом, який продовжує процес перетворення наявного в суспільстві соціально-культурного досвіду в надбання всіх його членів і внаслідок цього забезпечує по життєве збагачення потенціалу особистості.

Одержана людиною в молодості освіта – це лише база, яка вимагає постійного поповнення знань. Так розширюються часові межі процесу освіти, які включають не лише період “шкільного” навчання, але і всю систему задоволення індивідуальних освітніх інтересів і запитів особистості, підвищення кваліфікації різних загонів працівників, яка розглядається як “неперервна освіта”.

На відміну від трудової діяльності, яка носить обов’язків характер, продовження освіти дорослих людей, соціальний статус яких повністю визначений, строго кажучи є добровільним. Це і дає можливість, поєднуючи врахування внутрішніх процесів розвитку особистості з аналізом зовнішніх умов, які їх стимулюють (або антистимулюють), пояснити характер вибору у сфері освіти і цілеспрямовано регулювати ним. Наше суспільство зацікавлене в тому, щоб людина бачила в освіті не лише засіб для здійснення певної практичної мети, але й усвідомила її велику духовну роль. Характерною рисою останніх років є прагнення дорослого населення посилити свою відповідність вимогам ринку в плані поглиблення професійної кваліфікації, функціональної і технологічної грамотності, компетентності і загальної культури.

Освіта дорослих відрізняється від дитячо-юнацької освіти трьома головними особливостями:

а) специфікою контингенту – суб’єктами навчальної діяльності є особи, залучені до сфери професійної праці, які мають досвід такого роду зайнятості або потенціально здатні до участі в ній;

б) своєрідністю освітніх установ, форм і методів їх діяльності – їхня орієнтація на освітні потреби осіб, які є суб’єктами різних видів практичної

діяльності, і на режим їхнього соціального життя;

в) змістом мети і завдань освітнього процесу, особливостями форм і методів педагогічної роботи з суб'єктами навчальної діяльності, використання активних форм і методів навчання.

В Україні функціонувала широка мережа освітніх установ, яка включала різні форми базової і пост базової освіти дорослих і була орієнтована на науково-просвітницьку і культурно-виховну роботу. У 50-х роках виникли багато численні народні університети, велике поширення дістало підвищення кваліфікації працівників. У 90-х роках виникла кількість різноманітних курсів, шкіл та інших навчальних закладів для дорослих, які навчали новим професіям і спеціальностям. Глибока криза, пов'язана з розпадом попередніх соціально-економічних відносин, перехід до ринкової економіки різко змінили ситуацію в сфері освіти дорослих. Сьогодні система освіти дорослих України переживає ряд серйозних проблем, які пронизують всю її структуру на різних рівнях (республіканському, регіональному, на рівні навчального закладу, на рівні тих, що навчаються), зумовлених рядом суперечностей:

- між здійснюваними корінними перетвореннями суспільства в їх позитивній частині і не розробленістю освітніх технологій, які дають можливість їх осмислити, зрозуміти і прийняти;
- між цілісністю і системністю світу, який нас оточує, і не розробленістю цілісного, системного уявлення про суб'єкт освіти;
- між необхідним для даної спеціальності і реальним рівнем знань;
- між реальним рівнем знань і необхідним для освоєння спеціальних умов діяльності, соціальних відносин, соціально схвалюваних норм поведінки;
- суперечностями саморефлексивного характеру, обумовленими, з одного боку, прагненням краще і глибше розібратися в собі і, з другого – недостатньо розвинутим механізмом рефлексивного контролю, недостатнім знанням самого себе;
- суперечностями між рівнем знань людини і новими проблемними

пізнавальними задачами, які висуваються не лише потребами життєдіяльності (практики), але й нею самою.

Дорослість є одним із етапів вікової еволюції людини, який триває близько 40 років і характеризується найвищими досягненнями особистості.

Позиція дорослої людини як суб'єкта різних видів соціальної діяльності визначається рядом особливостей: включення дорослої людини в сферу професійної праці; динамічна зміна світу з її глобальними проблемами; наявність в дорослої людини цілісної несуперечливої позиції.

Виявляючи теоретичні основи дидактичної системи підвищення кваліфікації, можна назвати особливості учіння дорослої людини: наявність внутрішнього спонукання до навчання, яке допомагає самому ставити собі задачі, будувати план її розв'язання і здійснювати його; самостійність як уміння організувати процес розв'язку задачі і керувати ним згідно з цією задачею; залежність ступеня включеності людини в процес навчання від автономності мислення, здатності до інновацій, до співробітництва, здатності учитися і передавати іншим набуті знання; мобільність; постійне прагнення людини будувати свою професійну діяльність на основі нової інформації як спосіб її самовираження і саморозвитку.

Соціальний статус особистості дорослої людини визначає і її ставлення до навчання в різні періоди її життєдіяльності. Включаючись в навчальну діяльність, дорослий приймає на себе роль учня, але навчальна діяльність для нього є, як правило, не основним, а допоміжним видом діяльності, що на відміну від дітей істотно змінює психологічне ставлення дорослих до процесу навчання.

Розвиток людини в період дорослості, як показують дослідження психологів, характеризується цілим рядом внутрішніх закономірностей. Так, виявилось, що розвиток різних функцій організму відбувається нерівномірно і неодноразово (гетерохронність розвитку): на одних етапах швидкими темпами розвивається, наприклад, пам'ять, на інших – мислення.

Процес навчання дорослих має свою специфіку. Можна виділити такі

фактори, які її визначають.

1. Зміщення акцентів з передачі знань в змісті освіти на забезпечення умов, необхідних для оволодіння способами самостійної взаємодії з різними аспектами реальності (пошук необхідних знань, створення програм самоосвіти, професійного розвитку тощо).
2. Поступове “зняття” викладання як однієї із складових процесу навчання і перехід суб’єкта андрагогічного процесу в “режим саморозвитку”.
3. Моделювання “стиснутих часових рамок” проходження кожної “навчальної” ролі у процесі формування характеру пізнавальної діяльності.
4. Практико-орієнтований характер навчального процесу.
5. Орієнтація навчального процесу на задоволення потреби дорослих учнів у професійному і неформальному спілкуванні.

Одним із найважливіших компонентів системи освіти дорослих є інформаційно-просвітна діяльність, яка має свою специфіку: непрофесійне спрямування. Орієнтацію на духовні інтереси різних груп населення; багатомірну диференціацію реальної аудиторії за соціально-демографічною, професійною та іншими ознаками; функціонування на основі добровільності, неформального спілкування і самодіяльності учасників освітнього процесу.

Значущість інформаційно-просвітної діяльності у системі освіти дорослих відображає покладені на неї функції:

- креативну, яка сприяє реалізації творчого потенціалу особистості через розвиток як пізнавальної, як і соціальної активності;
- компенсаторну, яка доповнює базову освіту;
- інтегративну, яка об’єднує неперервність набуття і нагромадження систематичних знань.

Розуміння характеру соціальних змін в сучасному суспільстві визначає зміст, форми і методи навчання дорослих. Останнім часом популярною в багатьох розвинутих країнах світу стає концепція суспільства, яке

навчається, суть якої полягає в створенні необхідних передумов і можливостей для активної участі населення в різних видах навчально-пізнавальної діяльності з метою підвищення якості життя як окремого індивіда, так і різних соціальних груп і суспільства в цілому. Японські вчені визначили такі відмінності, які стосуються особистості, що перебуває в суспільстві, яке навчається, від традиційного суспільства:

- 1) навчальна діяльність – це процес всього життя;
- 2) навчальна діяльність здійснюється у всіх соціальних інститутах;
- 3) всі освітні інститути інтегровані в єдину систему;
- 4) успіх чи неуспіх навчальної діяльності на якомусь з її етапів не є вирішальним фактором для життєдіяльності людини.

Ідея суспільства, яке навчається, виникла, в результаті усвідомлення нездатності традиційного суспільства адекватно відреагувати на багатоманітні освітні потреби, які динамічно змінюються, значної частини дорослого населення.

Сучасне уявлення про освіту дорослих як феномен вітчизняної і світової культури, як силу, яка долає суперечності цивілізації, джерело неперервного розвитку людини в професії вимагає всебічного міждисциплінарного теоретичного опрацювання його онтологічних основ. Інноваційні процеси, що відбуваються в духовній, соціально-політичній і економічній сферах суспільства, поставили систему освіти дорослих перед необхідністю переосмислення ціннісної і соціально-культурної значущості освіти, основна місія якої в умовах сучасності полягає в тому, щоб допомогти людині вийти з оточення речей і предметів у простір життєвих смислів і цінностей, в світ людської духовності.

Дидактическая система образования взрослых должна учитывать особенности учения взрослых: наличие внутреннего побуждения к учению, помогающее самому ставить себе задачу; строить план ее решения и осуществлять его; самостоятельность как умение организовать процесс решения задачи и управлять им в соответствии с этой задачей; постоянное стремление человека строить свою профессиональную деятельность на

основе новой информации как способ его самовыражения и саморазвития.

Ключевые слова: образование взрослых, профессиональная деятельность, дидактическая система/

Didactic system of adult education should take into account the peculiarities of teaching adults: the presence of internal motivation to learning, helping himself to set himself the task, build a plan of its decision and implement it; independence as the ability to organize problem-solving process and manage it in accordance with this objective, the constant human desire to build their professional activity based on new information as a way for self-expression and self-development.

Key words: formation of adults, professional activity, didactic system.